

תמורה כג

חטאות המתות לא נהנין ולא מועלין

א] **לא נהנין** – פרש"י מדרבנן, ומבוי שאין בהם איסור הנאה ד"ת, וכ"כ רש"י במנחות (ד:), וכן מוכח במעילה (ב: ג.). אמנם בפי קדמון במעילה (י:) ובספר הכריתות ובשו"ת הרי"ד סי' י' [הו"ד בכנסת הראשונים] סוברים שיש בו איסור הנאה דבר תורה, והרי"ד הק' על רש"י דכיון שיש בו דין מיתה, הרי ממילא שגם אסור בהנאה. ויל"ע איך הם פירשו סוגיא דריש מעילה, וצ"ע.

ובטעמא דרש"י שאין בו איסור הנאה דבר תורה, הנה בגיטין (כח.) איתא דחטאות המתות הם חולין בעזרה, וכמה אחרונים נקטו שהדברים כפשוטם שבאמת הם חולין, וכ"כ הפרי יצחק (ח"ב סי' לד), והאחיעזר (ח"ב סי' יג), והמקד"ד (סי' יט סק"ט) הוכיח כן בדעת התו"י ביומא (נה:).

אבל רע"א בגיטין שם נתקשה בלשון הגמ' דהוי חולין, דנקט דאכתי הוי הקדש, וכ"כ היונות אלם (סי' לד סק"ב) בשם הגרי"ז דהוי קדשים [וזה הביאור בגמ' ב"ק קי: דהלכתא גמירי לה שהם למיתה, דהיינו שזה קיום קדישם שלהם], והיונות אלם הוכיח כן מדברי התוס' בנדרים (י:) שאפשר להתפס קונם בולד חטאת, וכן הביא המק"ד שם מן הירושלמי. וכן מוכח מדברי הרמב"ם מהא דתמורת חטאת מקדשת ולדה להיות ולד חטאת.

ואם אכן יש בהם קדושה, צ"ע אמאי אין בהם איסור הנאה דבר תורה, והרי בקדשים שמתו, דעת רש"י בקידושין (נו:) (והתוס' בזבחים (סט:) שיש בהם איסור הנאה ד"ת. וביאר הגרי"ז (ערכין ה:), זבחים סז.) דחטאות המתות שאני, דכיון שיש בהם 'איבוד', זה גופא מפקיע קדושתם, ואף דאכתי חשיבי קדשים, אבל פקע מהם קדושה לגבי איסור הנאה.

ב] בחי' הגרי"ז הק' דהא בבכורות (טז.) מבוי דמן הסברא ידענו דחטאות המתות אסורין באכילה [ובענין קרא דמפריסי הפרסה רק לחדש שיש לאו באכילתם], והרי אם הם אסורים באכילה לכאוי גם אסורים בהנאה, דהיינו שנשאר בהם איסור קודש, וא"כ גם איסור הנאתם הוא דבר תורה.

אמנם החזו"א (בכורות סי' יח סק"ז) ביאר דהא דאיתא בבכורות שם שהם אסורים באכילה הוא באכילה דוקא, וז"ל, ומה"ת נהנין בהן אלא שיש איסור לשחטן ולאוכלן דמשנה ממצות התורה דגמירי שתמות וילפינן גם לאו על האוכלן אבל ליהנות שרי מה"ת וחכמים אסרו גם ליהנות כגון לרכוב עליהם, עכ"ל, ולדבריו את"ש דמתני' אין בהם איסור הנאה ד"ת.

ג] כאמור, הרי"ד נקט שבחטאות המתות יש איסור הנאה ד"ת, והוכיח משום דאזלי למיתה, עכ"ד, ודבריו באו סתומים, איך מוכח מזה שיש בהם איסור הנאה. ונראה כוונתו דכיון דאזיל לאיבוד, בע"כ שגם אסור בהנאה, ולא משום שזה סותר ומפקיע דין מיתה שלהם [כמו שכבר כתב החזו"א שרכיבה על הבהמה אינה סותרת זה], אלא דדין תורה של 'איבוד' היינו שלא תקח להנאתך, וכמו שמצינו בכלאי הכרם דכתיב בהם 'תוקד אש', וחז"ל למדו מזה שהם אסורים בהנאה, ה"ה לגבי חטאות המתות.

ד] **לא מועלין** – פרש"י שאין בהם קרבן מעילה, ומשמע כוונתו דמדאוי אין בו מעילה, אבל מדרבנן שפיר יש בו מעילה, וכ"מ ברגמ"ה כאן, וכ"כ המפרש ורגמ"ה במעילה (י:), ונפ"מ שצריך לשלם קרבן. ודעת התוס' במעילה (יא: ד"ה תורים) שאין בהם מעילה אפי' מדרבנן.

וקשה על רש"י מסוגיא דריש מעילה (ג.) שמפורש שאין בה, ועיי' צ"ק שם דדוקא דעת המקשן כן, והתרצן תירץ כפי דעתו של מקשן, אבל אליבא דאמת אינו כן. ועיי' ראב"ד (תו"כ דיבורא דחובה פ"כ) שגם סובר שיש בהם חיוב קרן, ולמד כן מסוגיית הגמ' שם [והיה לו גירסא אחרת שם].

רב הונא ורב אבא

א] כפי הפשטות, רב הונא סובר דלכו"ע אבודה בשעת הפרשה מתה אם נתכפר באינה אבודה, וגם כו"ע סברי מפריש לאיבוד לאו כאיבוד דמי, ואם נמלך ונתכפר באבודה, דאינה אבודה רועה כמש"כ התוס' בכ"ד (להלן כד. ד"ה ואידך, זבחים קיב, מעילה י.). אבל אם משך האינה אבודה דאבודה מתה, וזוהי סברא חדשה משום דדחיי' בידיהם, כמש"כ רש"י, ורגמ"ה כתב דמשך מתה משום קס.

ולפי"ז מתני' דלעיל (כא:) וגם סוגית הגמ' (כב:) דאליבא דרבנן אבודה בשעת הפרשה רועה, הוא דלא כרב הונא ולא כרב אבא, והתוס' (כא: ד"ה ולד) כתבו שהוא דלא כרב אבא, והתיו"ט והרש"ש שם כתבו דה"ה דהוא שלא כרב הונא. אבל הברה"ז שם פקפק בזה, אבל אח"כ (כב:) חזר בו, עיי"ש.

אמנם דיחוי זה מחודש הוא, שאינו דומה לפסול דיחוי בקדשים, דהתם באמת נפסל מאיזה שהוא סיבה, אבל הכא אין שום פסול בזה שבחר אחת יותר מן השניה, ועוד דא"כ לכאוי הטעם שמתה הוא משום חטאת דחוייה, ולא משום חטאת אבודה, וא"כ יש בדין דלאו דוקא אם נאבדה, אלא ה"ה אם נגנבה. וגם דעת ר אבא צ"ב, מה הפשט דמפריש לאיבוד כאיבוד דמי.

ובמפריש לאחריות אין החטאת מתה, וביארו התוס' בפסחים (צז: ד"ה כדרכי) כתבו בזה"ל דר' אושיעא דקאמר תרעה בכל ענין קאמר ואפילו אבדה אח"כ דלא דמיא לשאר אבודין דמתין לרבי דשאר אבודין תחלת הפרשתן להקרבה וכשאבדו נדחו מהקרבה ובדין הוא שימותו אבל מפריש ב' חטאות לאחריות תחלת הפרשתן לדחוי כמו שרועה בלא אבדה הכי נמי באבדה עכ"ל. והיינו דבכל מפריש שבביל האבוד, השני הופרש דדוקא הוא יהא קרב ולא הראשון, ובזה מפריש לאחריות חלוק ביסוד דינו ממפריש לאיבוד, שבאחריות מונח בהפרשתו שהשני אינו להקרבה אלא להדחות, משא"כ במפריש לאיבוד, גדר הפרשתו הוא דדוקא הוא יהא הקרבן הקרב.

והגרי"ז (טו. ד"ה עוד נראה) ביאר דהא דנתפכרו הבעלים מתה אין פירושו שאין מה לעשות בחטאת שנשאר, אלא משום שהוא "חליפי חטאת". והוכיח כן ממנחות (פ:) דסובר רבא שאם הפירש חטאת ואבדה, והפריש אחרת תחתיה ואבדה, והפריש אחר תחתיה ונמצאו הראשונות, אם נתכפר בראשונה, השניה תמות והשלישית תרעה, ומבוי' דדין מיתה נאמר דוקא בחליפי חטאת. ויש להוסיף בביאה"ד, דחליפין פירושו שהוא ממלא מקומו של הראשון, והיינו דהגדרת השני הוא דדוקא הוא הקרבן הקרב לגבוה בפועל ולא הראשון, וענינו הוא לדחות הראשון מדין הקרבה,

ובהכי מבוי' שיטת רב אבא דמפריש לאיבוד כאיבוד, והיינו דכי היכי ששאונה אבודה דוחה את האבודה, ה"ה דאבודה דוחה אותה, דכל אחת הוי בסתירה ישירה לתברתה, ולהכי הקרבת כל אחת דוחה את חברתה. וזהו גם שיטת רב הונא במשך, דאמנם הוא משום לתא דאבודה, ונכלל בזה דהקרבת כל אחת דוחה את השניה, אלא דבעינן למשוך בידים ולדחותה כיון שבאינה אבודה אין בה ריעותא של אבדה. ואכתי קשה דא"כ ה"ה גובה נמי, כיון שבין כך האינה אבודה מתה ולא האבודה, וא"כ מה איכפ"ל גובה או אבודה. אלא מזה מוכח דהא דגובה אינה מתה אין פירושו שלא נאמר בה מיתה, אלא פירושו שאין בה הדיחוי של אבודה, ולהכי גם הכא כדי להמית האינה אבודה הוא משום הדיחוי של האבודה, ולהכי זה דוקא באבודה ולא בגובה.

[ב] דעת הרמב"ם – הרמב"ם (פ"ד פסה"מ ה"ג) פסק כדעת רב הונא, ואפ"ה הביא לעיל שם (ה"א) ספיקת הגמ' באבודה בכוס, ומה הספק בזה, הלא התכפר באינה אבודה, וכה"ק השפ"א (כג.), ועוד צ"ע שהביא הדין של אבודת לילה (ה"ט) היכא שהיתה אבודה בשעת כפרה, והרי אפשר באבודה בשעת הפרשה והתכפר באינה אבודה, וגם אפשר להעמיד במשך ואפי' נתכפר באבודה.

והקרי"א (מעילה י:) הק' עוד במש"כ הרמב"ם בתחילת הפרק דהלכתא דחטאת שכיפרו בעליה מיירי בנמצאת לאחר כפרה, והרי אם נתכפר באינה אבודה, אזי אבודה תמות אפי' אם נמצאת קודם כפרה. ועוד העיר במש"כ הרמב"ם (ה"ח) לגבי עיברה שנתה או בעלת מום [מתני' דריש פירקין] שאם נמצאו קודם כפרה רועות [כדעת תוס' לעיל], והרי כיון שנתכפר באינה אבודה, בע"כ אבודה אזיל למיתה.

וצ"ל בדעתו שחולק על רש"י ותוס', וסובר דרב הונא חולק על רב אבא, שאפי' אם נתכפר באינה אבודה, אין האבודה מתה בכל גווני. והערוך השלחן (הל' פסה"מ סי' קלא סק"י) כבר נסתפק בזה, שאם ב"ד אמרו לו להתכפר באינה אבודה שהאבודה לא אזיל למיתה, וז"ל, ושמא תאמר דא"כ לאה אמרו הש"ס והרמב"ם שימאו לו להקריב הראשונה, דאין זה שאלה כלל דוודאי כן נכון לעשות להקריב הראשונה, אבל מ"מ גם אם אמרו לו להקריב השנייה מ"מ לא תמות הראשונה אלא תרעה, אמנם מלשון הש"ס ורש"י ותוס' מבוי' להדיא דבכה"ג תמות, עכ"ל.

ולפי"ז, עיקר דין נתכפרו בעליה הוא דוקא באבודה בשעת כפרה כמש"כ הרמב"ם בהל' א', אלא דבמשך אחת מהם הוי סיבה חדשה דאזיל למיתה, משום דדחי' בידים, וכמש"כ הריק"ו בדעת הרמב"ם שבזה הוא סובר כרש"י. אבל היכא שנמלך בב"ד שאין כאן איסור חדש בזה דדחיי' בידים, לא אזיל למיתה, כיון דעכ"פ לא היתה אבודה בשעת כפרה.

והא דפסק הרמב"ם באבודה בכוס ובנמצאת בע"מ או עיברה שנתה דרועה, לכאוי צ"ל דמיירי בנמלך, דאם משך תיפו"ל דתמות משום משיכה לחוד. אבל לגבי אבודה בכוס, השפ"א דן לומר דכיון שהאבודה לא היתה בפנינו בזמן השחיטה דלא חשיב משך [אלא שיש לדון שהזריקה עצמה תחשב כמשך, אבל אי"ז ברור], ועד"ז י"ל לגבי נמצאת בע"מ או עיברה שנתה, דכיון שבין כך היתה פסולה להקרבה, אין צורך להמלך בב"ד, שהרי כבר ברור שצריך להקריב הקרבן הכשר.

עשו תקנה בקדשים

בטעמא דרבי שלא עשו תקנה, התוס' (ד"ה דרבי) כתבו דמיירי שהאבודה היתה כחושה [עי' משנ"ת בדבריהם], ורגמ"ה ביאר דשאונה אבודה עדיפא משום שלא נולד בה ריעותא ע"י אבידתה. והחזו"א (סי' לה סק"ב) ביאר דכיון שלא עשו תקנה מיוחדת, א"כ הו"ל לרבי כמשך אחת דאפי' כיפר באבודה, שאינה אבודה תמות.

והגמ' הוכיחה ממנחות. והק' השער המלך (פ"ד קרבן פסח ה"ה) והרש"ש דלדעת התוס' דטעמא דרבי הוא רק היכא שיש ריוח, הלא הכא אין ריוח הקדש. ותיגרף העול"ש דהא ודאי דרבי מודה שאין להביא קדשים לבית הפסול, אבל הלא הכא מיירי שיש לו הרבה

מנחות, והרי המצוה של כולם שתהא נאכלין על השובע, ואם אינו אוכל חולין ותרומה, נמצא שהמנחות הראשונות לא נאכלו על השובע, ולא קיים בהם מצוה מן המובחר, ולהכי דומה למח' רבי וחכמים אם מביאין הכחושה כדי להרויח שלא להפסיד השמינה.

והחזו"א (שם) ביאר שגם רבי מודה שאין לאכול חולין אם יגרום שהמנחות באין לידי נותר, אלא דסובר שאין זה חיוב מעיקר קדושת המנחה לתקן שלא תהא נאכלת על הגסה, אלא משום חובת השתדלות של קיום כל המצוות, וה"ה לגבי חטאת, אין תקנה מיוחדת מעיקר דינה להקריב האבודה, אלא דין כללי משום קיום כל המצוות, ולהכי חשיב כמשך, שאין זה מעיקר דינו של החטאת.

אבודה כחושה

במש"כ התוס' שמקריב האבודה אע"פ שהיא כחושה, הק' העול"ש והאו"ש (פ"י ספר תורה ה"ג) והאחיעזר (ח"ב סי' מט סק"י) והחזו"א (סי' לה סק"ב) ממנחות (סד.) שאומרים לו הבא שמינה לכתחילה אפילו בשבת, וא"כ מאי טעמא דרבנן, והאחיעזר דן דסוגין קאי כשיטת רב אמי במנחות שם שסובר שלא נדחה הכחושה מפני השמינה, וע"ע עול"ש מה שיישב.

והאו"ש תירץ, וז"ל, דתמן [במנחות] בנשחטה חטאת צבור ונמצאת כחושה בב"מ דהויא פסולה בקודש, ונשרפת כדין קרבן פסול, דנשרפין בבית הדשן בעזרה, דבקודש באש תשרף לכן מיייתין שמנה, ולא איכפת לן מה דכחושה נשרפת, אבל כאן [בתמורה] הלא דינה כחטאות המתות דלא נהנין ולא מועלין, דפקעה קדושתה, לכן עבדינן תקנה ואומרינן התכפר באבודה הכחושה, עכ"ל, ועי"ש שלמד מזה לגבי ס"ת שאינה מהודרת אם גונזין אותה.

חולין בעזרה

רש"י (ד"ה יאכלו) כתב שאוכלין חולין בחוץ דאל"כ הו"ל מכניס חולין בעזרה, והתוס' (ד"ה אוכלין) חלקו שאין זה אלא אם עושה כעין עבודה, וכן דעת התוס' בכ"ד [עי' במנחות פ: וב"ב פא: ועוד]. ובשטמ"ק (אות כ') כתב בנוסח אחר, דאיסור מכניס חוב"ע הוא דוקא אם הוא ראוי למזבח, אבל דבר שאין ראוי למזבח מכניסין, ועי' משל"מ (פ"ב שחיטה ה"ג) שהאריך בזה.

אבל דעת רש"י דאיסור להכניס חוב"ע בכל גווני, אפי' כדי שהקדשים יהיו נאכלים על השובע. והתוס' הוכיחו שיטתם מהא דאדם נכנס עם בגדים חולין בעזרה, והמל"מ (בד"ה והכלל) תירץ דדוקא אסרו במידי דאכילה שהוא דרך בזיון.

והתוס' בכ"ד הוכיחו מהא דכהנים נותנים לתוכו תבלי חולין ותבלי תרומה (זבחים צ:). דמבוי' שנותנן בתוך בשר הזבח ממש, ותירץ המל"מ (ד"ה וא"ת כפי) שם דהמשנה מייירי בקק"ל שנאכלין בכל העיר, א"נ דתבלין שנתערבו בקדשים נתבטלו מתורת חולין, עכ"ד. ולדבריו י"ל דמה"ט מותר להכנס עם בגדי חולין לעזרה, שגם הם בטלים אצלו, וכמש"כ רש"י בעירובין (ד. ד"ה היה) דאדם הלוכש בגדים ונכנס לבית המנוגע, אין הבגדים טמאים מיד בכניסתו, דדרך לבישתן קרויין בגדיו ובטלין אצלו, ומה"ט גם נכנס לעזרה אין איסור על הכנסת הבגדים.

שני ציבורי מעות לאחריות

יל"ע מה החילוק בין מעות ובין בהמות, דבהמות סובר ר"ש שגם במפריש לאחריות, השני אזיל למיתה.

ואין לומר דדוקא בבהמות באמת חשיבי שיש 'שתיים', אבל בשני ציבורי מעות, תמיד חשיבי כחד, שאפשר לערבם ולהביא מזה ומזה יחד, שהרי בתוס' במעילה (י. סד"ה רישא), מבוי' דהכא אין דעתו להביא חטאת אלא מצבור האחד, ודוקא מה"ט אינו אזיל למיתה.

ובשיעורי הגרמ"ד (כד.) ביאר דחלוק קדו"ד מקדוה"ג, דקדו"ד דוקא בשביל מה שהוא 'עומד' להקרבה, ולהכי במפריש לאחריות שעומד לדיחו [כמש"כ התוס' בפסחים צז:], אין בו דין איבוד, משא"כ בבהמות דדין מיתה שבהם אינו דוקא משום שעומד להקרבה, שהרי גם בפסה"מ לאחר פדיון שייך דין מיתה, ולהכי גם במפריש לאחריות סובר ר"ש דאזיל למיתה.